

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра загальної та диференціальної психології**

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРАКТИКА»

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 квітня 2025 року**

Одеса

2025

УДК 159.9: 37.015.3

А 43

Друкується за ухвалою Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (протокол № 16 від 29.05.2025 року)

А 43 Актуальні проблеми сучасної психології: теорія, досвід, практика / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 квітня 2025 року) / за ред. М.Й.Казанжи. Одеса: Університет Ушинського, 2025. 718 с.

Редакційна колегія: Казанжи М.Й., доктор психологічних наук, професор; Саннікова О.П., доктор психологічних наук, професор; Дідух М.Л., доктор психологічних наук, доцент; Водолазська О.О., кандидат психологічних наук, доцент; Бринза І.В., кандидат психологічних наук, доцент; Борисова О.О., кандидат юридичних наук, доцент; Василенко І.А., кандидат психологічних наук, доцент; Ульянова Т.Ю., кандидат психологічних наук, доцент; Черножук Ю.Г., кандидат психологічних наук, доцент; Оріщенко О.А., кандидат психологічних наук, доцент.

Збірник призначений для фахівців у галузі психології, наукових дослідників і практиків, викладачів закладів вищої освіти, педагогів і вихователів, докторантів, аспірантів та студентів. Рекомендації щодо впровадження результатів конференції полягають у підвищенні обізнаності науковців, викладачів і аспірантів щодо наслідків та перспектив становлення особистості у невизначеному світі та можливостей практичного використання досягнень загальної психології, психології особистості, історії психології тощо в сучасних умовах освіти та науки.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу покладено на авторів статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

ISBN 978-617-7757-40-4

©Автори статей, 2025
© Університет Ушинського

2025

професіонала: особистісний підхід. *Науковий журнал «Перспективи та інновації науки»*. Серія «Психологія». 2024. № 9(43). С.644-660.

УДК:159.923

Сапожнікова І.А.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

АГРЕСИВНІСТЬ ПІДЛІТКІВ РІЗНОЇ СТАТІ: ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. Представлені у даному повідомленні результати присвячені вивченню психологічних особливостей агресивності підлітків різної статі. Дослідження агресивності зумовлено сучасним станом життєвої ситуації в Україні, що спонукало людей різних вікових категорій до прояву емоцій різної модальності. Підлітковий вік належить до більш вразливих категорій населення і це визначає факт залежності життя представників даної вікової категорії від реальності. Визначення основних факторів, що зумовлюють прояви агресивності підлітків призвели до вибору сукупності методик, адекватних меті і завданням дослідження. За отриманими діагностичними результатами з використанням комп'ютерної програми SPSS 21.0 було проведено кореляційний аналіз між показниками агресивності і ворожості, який виявив належність значущих додатних значущих кореляційних зв'язків на

рівні $p < 0,01$ і $p < 0,05$ між показниками зазначених явищ. Отримані кореляції спонукали нас до проведення якісного аналізу за допомогою методів «асів» і «профілів», що дозволило надати психологічні особливості проявам агресії обстеженими дівчатами і хлопцями.

Ключові слова: агресія, агресивність, ворожість, дівчата, хлопці, диференційний аналіз, кількісний (кореляційний) аналіз, метод «асів», метод «профілів».

Abstract. The results presented in this report are devoted to the study of the psychological characteristics of aggression in adolescents of different sexes. The study of aggression is due to the current state of life in Ukraine, which has prompted people of different age categories to display emotions of different modalities. Adolescence belongs to the more vulnerable categories of the population and this determines the fact that the lives of representatives of this age category depend on reality. The identification of the main factors that determine the manifestations of aggressiveness in adolescents led to the selection of a set of methods adequate to the goals and objectives of the study. Based on the obtained diagnostic results, a correlation analysis was conducted using the SPSS 21.0 computer program between the indicators of aggressiveness and hostility, which revealed the existence of significant positive correlations at the level of $p < 0.01$ and $p < 0.05$ between the indicators of the aforementioned phenomena. The obtained correlations prompted us to conduct a qualitative analysis using the methods of "aces" and "profiles", which allowed

us to give psychological characteristics to the manifestations of aggression of the surveyed girls and boys.

Key words: aggression, aggressiveness, hostility, girls, boys, differential analysis, quantitative (correlation) analysis, "aces" method, "profiles" method.

Сучасний стан існування суспільства спонукає до змін кожну людину, викликає напруженість, нестійкість, зростання різних відхилень в особистісному розвитку та поведінці. До числа найбільш вразливих життєвих періодів стосовно даної проблеми належить підлітковий вік. За визначенням психологів – це один з важливих етапів життя людини. В ньому багато джерел і починань всього подальшого становлення особистості. Але цей вік дуже нестабільний, ранимий, важкий і виявляється, що він більшою мірою, ніж інші вікові періоди залежить від реалій життя. У підлітка формуються моральні та соціальні установки, виникають психологічні новоутворення, серед яких основне місце займає «почуття дорослості», формується самосвідомість та спрямованість життєвого шляху. І саме цей етап, завдяки психофізіологічним змінам, характеризується емоційною нестійкістю, невірноваженістю, що посилює прояви агресивних форм поведінки при переході до вищих етапів юності та дорослості. Серед підлітків будь-якої статі посилюється негативізм, демонстративність поведінкових проявів, жорстокість, агресивність тощо.

Метою даного повідомлення є викладення результатів теоретико-емпіричного дослідження агресії

дітей підліткового віку різної статі. Для проведення емпіричного дослідження нами були застосовані методики: «Методика вивчення схильності особи до агресивної поведінки» (А.Басса і А.Даркі, в адапт. А.К.Осницького) та «Діагностика ворожості» (за шкалою Кука_Медлей). Вибірку дослідження склали підлітки 9-10-х класів середніх шкіл м.Одеси та Одеської області, у кількості 36 осіб, серед яких 15 хлопців і 21 дівчина.

Розпочинаючи дослідження і спираючись на дослідження українських психологів (А.Я.Анцупов, Н.І.Гришина, Л.М.Ємельяненко, С.М.Емельянов, А.Т.Ішмуратов, Г.В.Ложкін, Н.І.Пов'якель, А.І.Шипілов та ін.). В дослідженнях І.С.Булах означено відмінності поведінки підлітків в складних ситуаціях, залежно від статі свого опонента [1]. Стосовно прояву емоцій негативної модальності, ми висловили припущення, що дівчата - підлітки частіше, ніж хлопці, виявляють негативні, майже конфліктні тенденції у поведінкових проявах, і їм у більшій мірі властива агресія.

Спочатку було проведено кореляційний аналіз, який проводився за допомогою статистичної програми SPSS for Windows 21.0, котрий дав можливість точної кількісної оцінки ступеню узгодженості ознак. Важливо відзначити, що кореляція ще не означає наявності причинно-наслідкового зв'язку. Наявність кореляцій говорить про те, що між двома змінними існує зв'язок, але не про те, що одна із змінних є причиною, а інша – слідством [2]. Отже, в даній роботі за допомогою результатів кореляційного аналізу ми групуємо простір

заданих ознак і констатуємо взаємозв'язки між ними. Розглянемо значущі коефіцієнти кореляцій між показниками агресивності і ворожості, які надано в табл.1.

Таблиця 1.

Співвідношення значущих кореляційних зв'язків між показниками агресивності та ворожості

Показники агресії	Показники ворожості		
	ШЦ	ША	ШВ
ФА	553**		387*
ВА	375*	524*	425*
НА	351*		
Р	363*	488*	
О	348*		

Примітка: 1) Коми та нулі опущені; 2)* значущий кореляційний зв'язок на рівні $p < 0,05$; 3)** значущий кореляційний зв'язок на рівні $p < 0,01$; 3) умовні скорочення показників агресивності: ФА – фізична агресія, ВА – вербальна агресія, НА – непрямая агресія, Р – роздратування, О – образа; 4) умовні скорочення показників ворожості: ШЦ – шкала цинізму, ША – шкала агресивності, ШВ – шкала ворожості.

За результатами кореляцій, представлених в табл. 1, встановлено належність значущих кореляційних додатних зв'язків між показниками агресії і ворожості. Так, показник фізичної агресії (ФА) виявив значущий 1% ($p < 0,01$) рівні зв'язок з показником ворожості – ШЦ (шкала цинізму) і 5% ($p < 0,05$) рівні зв'язок з показником ШВ (шкала ворожості), що може вказувати на

використання фізичної сили з урахуванням досить цинічного та ворожого ставлення до опонента. Показник вербальної агресії (ВА) продемонстрував значущі додатні кореляційні зв'язки на 5% рівні ($p < 0,05$) з усіма показниками ворожості: ШЦ (шкала цинізму), ША (шкала агресивності), ШВ (шкала ворожості). Такий зв'язок може бути проявом вербального висловлювання свого агресивного ставлення до оточуючих з використанням словесних образ. Показник непрямой агресії (НА) виявив додатний зв'язок на 5% рівні ($p < 0,05$) з показником ШЦ (шкала цинізму), що вказує на використання «обхідним» шляхом спрямованих проти іншої особи пліток, жартів та проявів ненаправлених, неупорядкованих вибухів люті з застосуванням крику, тупотіння ногами тощо. У показника роздратування (Р) виявлено кореляційні значущі додатні зв'язки з показниками ШЦ (шкала цинізму) і ША (шкала агресивності) на 5% рівні ($p < 0,05$). Такий зв'язок може говорити про схильність підлітка до роздратування та готовність за найменшого збудження проявляти запальність, різкість, грубість тощо. Показник О (образа) виявив значущий зв'язок (на рівні $p < 0,05$) з показником шкали цинізму (ШЦ), що говорить про невдоволеність та цинічне ставлення до оточуючих за певні наявні чи уявлювані страждання. Результати кореляційного аналізу дозволяють припустити наявність індивідуально-психологічних диференційних особливостей агресивності у обстежених підлітків – у дівчат і хлопців. Для того, щоб цю наявність розглянути більш детально, був

застосований метод «асів», за допомогою якого із вибірки обстежених (36 осіб: 15 хлопців і 21 дівчина) за композитною оцінкою було сформовано дві групи: Х – група хлопців (n=7) з максимальним проявом агресії і група дівчат (Д, n=9) теж з максимальним проявом композитної оцінки агресії. На рис 1 надані профілі показників агресії саме цих двох груп.

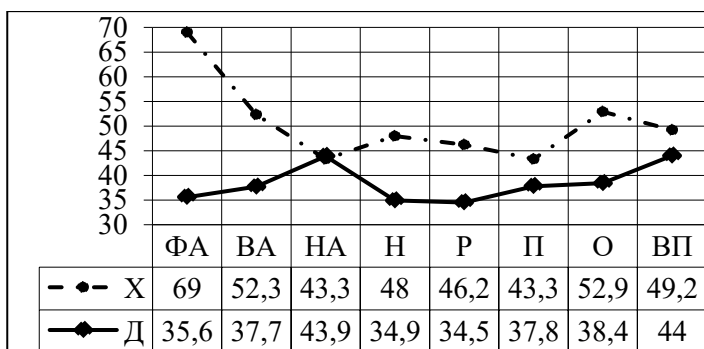

Рис.1. Профілі агресії груп хлопців і дівчат з максимальним проявом композитної оцінки даної властивості.

Візуально, профілі агресії представників обох груп характеризуються різним розташуванням відносно середньої лінії ряду (50-й перцентиль) та особливостями конфігурації кожного профілю. Значення кожного показника агресії на графіку є середнім арифметичним значень конкретного показника. На осі ОХ відкладені показники, що вивчаються, на осі ОУ – значення показників, виражене в перцентилях. Середня лінія ряду проходить через 50-й перцентиль. Значення, що розташовані на площині вище

середньої лінії ряду, характеризують високі показники агресії. Візуальний аналіз профілів дозволив описати особливості агресії груп дівчат і хлопців.

Так, представники «хлоп'ячої» групи характеризуються проявом фізичної агресії найвищого рівня (значення цього показника – 69). Скоріше за все, хлопцям, які увійшли у групу обстежених, властиве часте використання фізичної сили, якщо виявляється певне невдоволення. Прояв ненависті до оточуючих, можливо до однолітків, обумовлене почуттям гніву, невдоволеністю кимось конкретно або всім світом, залежно від тієї образи (52,9), яка виникла. Так хлопці намагаються виявляти своє ставлення до оточуючих людей, які спонукали їх страждати за справжні або уявні певні переживання. Також для хлопців є характерним прояв і вербальної агресії. Можливо, фізична агресія, яка має дуже високий рівень, супроводжується проявом вербальної агресії (52,3). Тобто, представникам даної групи властиві негативні почуття як через сварку, так і через погрози та лайки. Але все негативне, що супроводжує поведінкові агресивні прояви хлопців, викликає у них відчуття провини (ВП = 49,2).

Поведінка обстежених дівчат-підлітків відрізняється від групи хлопців. Їх профіль розташований нижче середньої лінії ряду, що свідчить про більш слабкі прояви агресії, порівняно з проявами хлопців. Найяскравіше поведінку дівчат демонструє показник ВП (відчуття провини) (44), який формує ставлення дівчат до себе, пов'язане з переконанням, що вони є «поганими» людьми, що діють вони негарно,

злісно, безсовісно і вже нічого змінити неможливо. Такі думки дівчат супроводжуються проявами непрямой агресії ($HA = 43,9$), що характеризує дівчат, як таких, що люблять попліткувати, пожартувати стосовно інших однолітків, а також таких, що в будь-який момент можуть виявити неупорядковані вибухи люті з криком і тупотінням ногами.

Така поведінка агресуючих дівчат супроводжується образою ($O=38,4$), що може пояснювати неусвідомлене почуття та прояви невдоволеності кимось, заздрощів та ненависті до оточуючих, придумуючи собі певні страждання та бажання знайти винних, щоб поквитатися з ними.

Отже, отримані характеристики визначають певні розбіжності у проявах агресії хлопців та дівчат підліткового віку. Наше дослідження не підтверджує висунуте припущення. Подальше дослідження надасть можливість розширити уявлення про особливості агресивних поведінкових проявів у підлітків різної статі.

Література:

1. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітка: монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 340 с.
2. Саннікова О.П. Феноменологія особистості: вибрані психологічні роботи. Одеса: СМІЛ, 2003. 256 с.

Філонова К.С. Співвідношення показників схильності до саморуйнування з факторами особистості.....	310
Черножук Ю.Г., Сидоркіна Н.С. Зв'язок самоефективності та інтелекту особистості.....	321
Шварц А.І. Психологічна проникливість і емоційний інтелект.....	328
Якубовська Н.М. Копінг-стратегії осіб з різною схильністю до пасіонарності.....	337

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Корнійчук А.М. Життестійкість дорослих членів сім'ї як чинник формування позитивних взаємин з дітьми.....	346
Лещенко І.А. Емоційне вигорання батьків, які виховують дітей з цукровим діабетом і типу.....	355
Максименко Ю., Баран О. Психоемоційний стан осіб, які переживають кризу середнього віку.....	363
Масименко Ю.Б., Дойсан-Коровьонкова Н.В. Вплив особистісних факторів на схильність до маніпулятивної поведінки студентів.....	371
Масименко Ю.Б., Долженков О.О. Взаємозв'язок навчальної мотивації, копінг-стратегій та рівня емоційного вигорання у здобувачів.....	382
Максименко Ю.Б., Євсєєв М.О. Індивідуальні психологічні особливості проявів альтруїзму у підлітків.....	392
Санніков О.І., Юрчак А.О. Спонтанність як структурна складова рішимості особистості	402
Сапожнікова І.А. Агресивність підлітків різної статі: диференційний аналіз.....	413
Тарасенко А.М. Психологічні кореляти соціального інтелекту: емоційна стабільність, емпатія, відкритість і соціальний самоконтроль.....	422
Ткаченко О. Характеристика актуального стану сформованості комунікативного компоненту готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з ООП.....	431
Черножук Ю.Г., Міщенко Г. Співвідношення параметрів креативності підлітків різної статі.....	439
Черножук Ю., Новіцька К. Зв'язок соціального інтелекту з креативністю.....	448